

Momčilo Đorgović

Ko je
ubio Jovana
Skerlića

Politika u zemlji „zbežalih“

■ Laguna ■

Copyright © 2022, Momčilo Đorgović
Copyright © 2022 ovog izdanja, LAGUNA

Senima dede Stanoja Đorgovića (Jasika, Kruševac, 1891 – Beograd, 1972) utemeljivaču pošte Kraljevine Srbije u Bitolju i Ohridu, soluncu, upravniku pošte Kraljevine Jugoslavije u Skoplju, upravniku pošte u Nišu posle 1945. i višem inspektoru PTT u vladi SR Srbije, profesionalno i politički posvećenom modernizaciji Srbije.

Najdublje evokacije i analize prošlosti teže da nas povežu sa kontradiktornim težnjama prošlosti i da nas čine uvek svesnim kontradikcija inherentnih arogantnom pokušaju da razumemo nešto što je radikalno drugačije od nas samih. U tom smislu, svako pisanje istorije nije samo komparativna istorija, već čak paradoksalna istorija. Možda je onda najviše čemu se možemo nadati kao istoričari ono što Bernard od Klervoa u drugačijem kontekstu naziva „čudesna mešavina“: simultano isticanje prošlosti i sadašnjosti, sebe i drugih.

Caroline Walker Bynum
Metemorphosis and Identity

Sadržaj

<i>Uvod</i>	17
PROLOG: Odbačeni Skerlić	23
DOBA NASILJA I PLJAČKE	29
Upitna sumnja	31
Pozornica	34
Zgrada Narodne skupštine	35
Govornici	37
Kako je Pašić vladao	39
Gunjac i opanak	40
Špengler, narod, stranka	47
Nihilizam rulje	50
Osveta prostakluka – uništavanje nacionalnog blaga	54
Matoš o Svetozaru i radikalima	58
Najstrašnija i najopasnija korupcija	59
Odbačeno preduzetništvo	64
STO OSAMDESET PET GODINA KAŠNJENJA	65
Skerlić protiv kulta	67

Srpski identitet izgrađen na tabloidima	68
Što su čitaoci nepismeniji, novine su tiražnije	70
MI NIŠTA NE ZNAMO, JER NE ČITAMO	73
Šta je čitao Pašić?	75
Prva biblioteka – knez Miloš	78
PRVO KNJIGOCID, PA „PRIVATIZACIJA“	79
Biblioteke kao magacini	80
Čitanje bez stvarnog razumevanja	82
Biblioteke narod čine kulturnim	86
Da li smo sposobni za kulturni razvitak	87
Između Srpske Atine i Srbijanaca	88
„Zaostali Amerikanci“	89
PROIZVODNJA MEDIOKRITETA	91
PAŠIĆ – TURISTA I MASON	93
Gunjac i opanak u Crikvenici	95
Opatija – Kazablanka	101
Na Jadranu se kroji balkansko-jadranska politika	103
Tajni život Pašića na Kvarneru	105
Riječka veza	106
Da li je Pašić bio mason?	107
TAJNO DRUŠTVO VODI SRBIJU	109
Pašić ratuje	111
Na žrtve niko nije mislio	114
Skerlić zahteva da Pašić prestane da se krije iza kulisa	115
ANALOGIJE	116
Nikolaj Hartvig – ruski <i>trouble-maker</i>	117
HARTVIGOVO VASKRSAVANJE	124
Besmislene pobede	126
Napad na Albaniju – najveća greška	127

Borba oko Jadranskog mora	128
Nušić o Arnautima.	130
Istoričari i političari o balkanskim ratovima	132
OBEĆANJA I ORDENJE U 21. VEKU	137
Carinski rat štetan za Srbiju, a velika provokacija za Beč	140
Ruske opomene	142
Balkan nema vešte političare	144
Skerlić: Srpska diplomatija u haosu	145
SRPSKA DIPLOMATIJA U 21. VEKU	146
Slepi vođa je Pašić	147
Za konflikt nespremni.	148

SKERLIĆ: KUDA IDEMO!? PAŠIĆ DOVODI

U OPASNOST OPSTANAK CELOG NARODA	151
Opasna apsolutna vlast jednog grešnog čoveka.	153
Poetska idila Nastasa Petrovića i Slobodana Miloševića	155
Gangrena novčanih zavoda – zarobljena država	156
Nušić o novčanim zavodima	158
Politika smrti „elite“	161
Skerlić naljutio bankokrate	161
Ko je „ugledan čovek“	164
OD KOSOVA DO SEBASTIJANA KURCA	166
Mutna vremena	168

SKERLIĆ: NISMO TAKO DOBAR

I TAKO ZDRAV NAROD.	171
Iživljavanje nad vojnicima	173
DRIL NAD MIKOM ALASOM	178
Komisija za ispitivanje zverstava u balkanskim ratovima	178
Sve je počelo sa Izvoljskim...	181
Ruska hipnoza	183
Germanstvo i slovenstvo	185

Haška pravda u Beogradu nepoželjna	187
GROZNO	188
Linč u Beogradu i nasilje Bugara na adi reke Tundže . .	191
Ruska sfinga	193
Otkud toliko nasilja	201
ZORAN ĐINĐIĆ	202
Masovna hajdučija	204
Hajdučija je naš moral.	207
Svi u zaverama sa vernim jatacima.	209
Alkohol kao raketno gorivo.	212
Betmen kao Kraljević Marko	215
SKERLIĆ POZIVA NA POBUNU	217
Imitiranje i Nemačke i Rusije.	219
Dr Živojin Perić – protivnik radikalske ratne politike . .	221
Dr Andrej Mitrović – radikalska Srbija jeste Srbija . . .	223
Srbija – apsurdna država	229
Radikali zarobili oslobodioce	230
NEKROFI LIJA	232
Blokiranje preduzetništva – suština partokrtije.	233
Tucović: „Istina je u porezu“	237
Strašne posledice „obrazovne retardacije“	239
Kako je Pašić postao kralj i prisvojio državu	241
Pobuna je jedini izlaz	242
Politika osmehnute smrti	243
Hoćemo rat, nećemo modernu privredu!	245
Istina o taksama i tarifama	249
Finansijska i ekonomska nepismenost naroda	251
Skerlić i Tucović pokazuju na Zapad	252
Zbog Rusije, u čelični zagrljaj Francuske	257
Francuski zajmovi i krediti	259

U ZEMLJI „ZBEŽALIH“	263
Ubrzanje, sažimanje vremena i prostora	265
Radikali objavljuju rat Austrougarskoj	266
Da li su balkanski „narodići“ anahronizam i prepreka u Evropi	267
Tehnologija i biznis preplavljaju svet	269
PROIZVODNJA PEKMEZA	272
Srbi po Ben Akibi	273
Ciklične seobe	277
SRBIJA KRVARI	279
Zemlja „zbežalih“	281
„NARODNA DRŽAVA“	285
Šumadijski ekocid – deforetizacija	287
Tucović o šumocidu	293
Lepo i slepi vođa	293
MENTALITET SELJAKA	297
Kultura lenjosti	297
Imitacija života	300
Otimačina kao način života	301
Nihilizam – naslednici uništavaju imanja	302
Zašto se svađamo	303
 OMLADINA I ANONIMNI KOLEKTIV	 305
Nemački štim	307
Ponarodnjavanje	309
Pobuna omladine od 19. do 21. veka, od književnika do huligana	310
Silna uobražavanja	312
Biološka demokratija umesto političke	313
STERIJA O OMLADINI	314
SREMAC O OMLADINI	315
Usijane glave	316

Ambivalentni Skerlić	318
Država Srbija talac Srba van Srbije	319
Srpska krv je teža i oštrija	320
Čemer kipućeg oduševljenja	321
Anonimni bezlični um.	322
<i>The medium is the message</i>	326
GRAVITACIJA NEMAČKE	329
Stvaranje nacije iz duha muzike	331
Nemačka	336
Nova Nemačka	340
Nemačka, <i>über alles</i>	342
SRBIJA I EU – LETO 2021.	343
Oprez prema nemačkoj Evropi.	346
Doručak Dejvida Mekalistera.	348
DUBOKA PRAZNINA U OPOZICIJI	350
JURIŠ KA RATU	353
Skerlić u pozi Vilhelma II	355
Udar munje sa severa	357
Srpski političari zazivaju rat.	360
Uvređenost, gnev, ultimatum.	362
Kocka sa narodom od deset miliona duša.	364
Može Jugoslavija unutar Dunavske monarhije, ali ne i van nje	365
Engleska i Srbija	367
Skerlićev „put u Damask“	371
SKERLIĆEVA SMRT	379
Seks i ljubav Klare i Jovana – đavo u telu	381
Srbije nema, Srbije bi tek trebalo da bude!	396
Zagonetna brza smrt.	407
PUNIŠA RAČIĆ	421

PAŠIĆEVA POBEDA	423
Zna Baja šta radi	425
Zločin prema istoriji	430
Srbija je opkoljena	434
Pašić prevaspitava Hrvate i Slovence, Skerlić saraduje.	443
Opstaje onaj koga Rusija podržava.	455
Pašić: Balkanski ratovi su moje delo	460
Najbogatiji u Evropi, sposobni za veliki umni razvitak	464
Zabranjen govor o ratnom bilansu.	465
„Svepokornješi“ izdajnik Pašić.	466
EPILOG: Skerliću sokak, Pašiću spomenik	473
<i>Osnovna literatura</i>	<i>481</i>

Uvod

U beogradskim novinama od 29. novembra 2018. čitam da je u Briselu Evropski parlament naložio vlasti u Beogradu da se „snažnije bori“ protiv korupcije. Žilava je to bolest, dubinski ukorenjena, reklo bi se nasledna, a možda i nije bolest, već dobro iskaljeni neuništivi način života.

Istog dana sam na Kalenićevoj pijaci, u delu gde je buvljak, u gužvi i muvanju, na tezgi kod gospođe koja godinama prodaje „stare“ knjige, naišao na knjigu *Jovan Skerlić – govori u Narodnoj skupštini 1912–1914*, objavljenu 2014. godine, sto godina posle znamenitih govora.

„Očekujete da imate kupca za ovu knjigu“, pitam.

„Naići će već neko, dugo mi stoji, interesuju se ljudi za drugačije knjige.“

Ti Skerličevi govori su poznati kao govori protiv „bankokratije“. U masovnom gurkanju između tezgi na kojima se prodaje „staro“, od bundi do satova, raznih ukrasa, veša, porcelana i kristala, prelistavam knjigu i pogled mi nekako pada baš na takve rečenice da sam se pitao nije li Skerlić pre sto godina opisivao moju stvarnost? Kupio sam knjigu za sto dinara, jeftinije od kafe u najjeftinijim beogradskim kafićima.

*

Zamagljuje se suština Skerličevih skupštinskih nastupa kada se imenuju kao „govori o bankokratiji“. Zadirao je mnogo dublje – u samu srž „stanja nacije“, i opasnije – u partokratiju koja je otela državu i stanovništvo, i upregla ih u koloplet svojih interesa.

U finalu tih govora tražio je pobunu protiv Pašića i njegove družine.

U rukama sam držao, shvatio sam, knjigu trajne aktuelnosti. Ni slutio nisam da će me odvesti na jedno veliko putovanje kroz lavirinte vremena i događaja, kroz biblioteke i arhive, i da ću se na tom putu sudarati i mimoilaziti sa sopstvenim vremenom.

Spoznaj samoga sebe – jedna od prvih, temeljnih mudrosti s početka evropske civilizacije, nije ugrađena u temelj našeg dominantnog kulturnog i istorijskog obrasca. Ova jednostavna rečenica i misao sama po sebi razumljiva, pokazaće se, nikako se kod nas nije razumela.

Srpska historiografija jeste uglavnom centrirana na dramaturgiji permanentne teologije rata i oslobađanja. Pošto je teologija, ona je sveta knjiga, u njoj se ostvaruje i utemeljuje srpstvo, a još je Slobodan Jovanović primetio da je srpski svetovni nacionalizam u amalgamu sa crkvom. Usled toga, tvrdi dalje Jovanović, srpski nacionalizam je bio sav prožet onim fanatizmom koji religija daje, dok je čisto laički moral Dositejeve škole ostao u svojoj prevelikoj trezvenosti gotovo sasvim lišen oduševljenja. Posle 1945. oficijelna historiografija nastavila je da bude i ratna i revolucionarna, partizani su iz pobedničkog rata došli na vlast, a socijalističku stvarnost komunistička partokratija je i dalje vodila „našim revolucionarnim putevima“.

Nacionalni istoričari, primetio je Erik Hobsbaum, često su sluge ideologa i režima pod kojim su odrasli i u kome napreduju, i njihov doprinos savremenom društvu je negativan, a političari im se uglavnom ne zahvaljuju što se angažuju u jednom tako prljavom poslu. Sadašnjost ne može biti kopija prošlosti. Sa industrijalizacijom počinju takve promene da je život svake sledeće

generacije potpuno drugačiji od prethodne. U velikom delu sveta, međutim, upozorava Hobsbaum, prošlost je zadržala svoj autoritet i savremenici se vrlo trude da žive kao i njihovi preci.

U toj nacionalnoj teologiji su postavljeni sveti ljudi i sveti događaji, i verovanje u njih se prenosi s kolena na koleno, svetogrđe je ako se podvrgnu kritičkom razmatranju. Svaka stranka koja dolazi na vlast oslobađa „nas“ i trudi se da oživi, makar u ritualu, neku od prošlih epoha iz te teologije. Iz te teologije kosmopolitiska dimenzija je izbačena i postavljena protivno „nama“. Kao sa švedskog stola, u poslednjih trideset godina za autentični identitet se čas uzimao period između dva rata, čas period od 1903. do 1914, čas srednji vek. Stranke koje dolaze na vlast svoj legitimitet ustanički izvikuju jer se, po njima, radi o „pravednoj osveti“, preuzimaju pravdu u svoje, jedine prave ruke, propovedaju da su one spas od apokalipse koja „nam“ pretila i koja „nam“ je pretela sa prethodnicima. Puška Vuka Manitoga je uvek na gotovs spremna za „poturice“. I oni koji izvršavaju tu pravdu uvek sebe predstavljaju kao „žrtve“, nikako kao okupatore i nasilnike.

Ustanak je jedna od svetih reči iz te teologije. Jasno je postavljena demarkaciona linija: mi protiv neprijatelja i domaćih izdajnika. Ustanak stoji na početku 19. veka, a svaka naredna promena vlasti, i sami izbori, doživljavaju se kao ustanak. Legitimno je vlast menjati ustankom, revolucijom, kad god to „sirotinji raji“ ili njenim predstavnicima padne na pamet. I vođe su uvek vojvode ili „očevi nacije“, nikako „knezovi“, pošto su „knezovi“ naklonjeni diplomatiji, onda su sumnjivi većini koja bi sve odnose da svede na radikalno i neupitno „dža ili bu“. Štaviše, vrlo je popularno i demokratski dizati „kuku i motiku“, „sirotinju raju“, i da „mi“ dođemo na vlast umesto „njih“. Ustanak odobrava atentate, ubistva i pljačku. Svaka nova vlast je u diskontinuitetu sa prethodnom. Kontinuitet je moguć samo ako je jedna stranka dugo na vlasti, do kraja vremena ako je moguće, i vlast vrši samo sa svojim ljudima, isključujući sve druge. Oni se organizuju totalitarno, i svi koji se

protive, čak i kada su poraženi na izborima, jesu izdajnici. Oni su „gori nego Turci“ i treba ih uništavati kao štetočine da ne bi ponovo „digli glavu“, da se ne bi ponovo „dočepali“ vlasti.

I pri kraju 19. i pri kraju 20. veka vlast preuzimaju „narodne“ stranke koje se odmah obraćaju prošlosti i hoće da restauriraju ono „staro“, što je autentično „naše“, naše „zlatno doba“. Radikali su uništili Naprednu stranku koja je nameravala da ustroji građansku državu. Konglomerat nekih nazovi antikomunističkih stranaka krajem 20. veka, sastavljen od komunista koji su preko noći postali antikomunisti, ruše – pazi sad! – „komunjare“ koje su, ipak, po zapadnim uzorima, modernizovale celi Balkan i afirmisale na međunarodnoj sceni zajedničku državu. Tobožnji „antikomunisti“ se vraćaju Pašiću i Karađorđevićima (od Petra do Aleksandra), pod kojima je zemlja nazadovala u odnosu na evropske standarde.

Naravno, u svim tim prevratima, već prema svojim interesima, bile su se angažovale i agenture velikih sila, pomažući da se ustoliče jedni i sruše drugi.

Istorija hipnotiše „mesečare“, kako je Slobodan Jovanović nazvao srpske nacionaliste. Ona se i ne tretira kao iskustvo iz kojeg se racionalno uči (*magistra vitae*), već je poput rakije – uteha i narkoza, parola i zakletva, uvek je pri ruci, i noću i danju, kao čakija. Crkva nameće svoju istoriju, a u najnovije vreme se sve češće predstavlja kao stvoritelj srpskog naroda i države.

Savremenost je savremenima često neprozirna, deluje konfuzno, i ne poima se šta se i zbog čega se događa. Odgovori za aktuelnu situaciju moraju se potražiti u prošlosti. Jer jedino istražujući odakle dolazimo, možemo odgovoriti gde se nalazimo.

Hiljadama godina ljudi gledaju Mlečni put da bi tek početkom 2019. otkrili njegov pravi oblik. Verovalo se da je ravan i stabilan, a sada znamo da se savija ka svojim krajevima, odnosno da unutar njega postoji snažna rotacijska sila koja ga krivi. Tako je i sa našom istorijom: gotovo dvesta godina se smatralo da ima isključivo

jedan oblik i sadržaj, trebalo je da se dogodi ovo što nam se događa poslednjih trideset godina pa da možemo da primetimo da unutar nje deluju sile koje je čine drugačijom nego što su nam je razne ideologije i politički interesi do sada predstavljali, dovodeći nas u zabludu. Može nam nešto biti nepoznato, uprkos tome što izgleda očigledno. Baš kao Mlečni put, naša istorija je puna maglina koje bi tek trebalo istražiti.

Može se čitaocu učiniti da mi je Skerlić bio povod za izlaganje drugih tema, međutim, nisam se poduhvatio pisanja njegove oficijelne biografije, već sam se trudio da ga osvetlim iz sve tri vremenske dimenzije – prošlosti, njegove sadašnjosti i budućnosti (odnosno iz naše sadašnjosti). Samo u tom vremenskom spletu postoji Skerlić za nas. U dve godine angažmana u skupštini (1912–1914) i u iznenadnoj smrti sažeo se smisao njegovog života, ali i istina njegovog i našeg doba. Tek u širem razlaganju, iz različitih perspektiva, Skerlić se situira u istorijsku i aktuelnu stvarnost.

Odlučio sam da napravim dinamični portret Skerlića, a bez prisustva Pašića kao njegove senke i bez prizora koji su ih okruživali ne bih postigao taj cilj. U pisanju sam se poslužio metodom žanra romana reke, može se uporediti i sa Šeherezadinim neprekinitim vezom priča kroz srpsku noć. U ovoj knjizi Skerlić, njegovo i naše vreme i moje lično istorijsko iskustvo jesu ta ključna veza. Skerlić je i kao ličnost i kao nacionalni događaj mnogoznačan, dinamičan, jer se u njegovu priču ulivaju i mnoge druge priče. Uostalom, njegova priča još uvek teče. I mi se ulivamo u nju.

PROLOG

Odbačeni Skerlić

Skerlić je u Narodnoj skupštini označio Pašića kao neprijatelja države i naroda. Mada su potekli iz istog ideološkog jezgra, Pašić i Skerlić su postali antipodi. Pašić je sve radio da Srbi liče na ruske mužike, a Skerlić se borio da se preobrazu u Evropljane. Skerlićeva politička borba se ne može razumeti bez uporednog sagledavanja ličnosti i dela Nikole Pašića.

U poslednje dve godine pred smrt Skerlić je sve svoje znanje fokusirao na obračun sa Pašićem, koga je okvalifikovao kao opasnog čoveka koji će ceo narod, ukoliko se ne zaustavi i smeni, gurnuti u ambis, u nestanak. Skerlić se u školskom programu i oficijelnoj kulturi institucionalizovao kao „istoričar književnosti“, međutim, njegov angažman je bio mnogo širi i predstavljao je pokušaj da se podstakne građanski, kosmopolitski i zapadnoevropski razvoj naroda i države. Da je on uspeo, danas bi Srbija, verujem, bila u sasvim drugim prilikama, kulturnija i naprednija, ne bi bila zemlja mržnje i iseljavanja.

Mada je živio kratko, Skerlića nije lako i jednostavno prikazati. U politički i kulturni život uleteo je iznenada i proleteo kao komet. Volimo da čitamo biografije o značajnim ljudima iz sveta,

ali o svojim ih retko pišemo. Pojavi se neki tekst, ali više u stilu hagiografije, propagande, ili pervertovan političkim simpatijama ili antipatijama. I zvanične, novinske i internet biografije Jovana Skerlića pune su netačnosti i tupih ideoloških narativa, a ponavlja ju se godinama do besvesti, i iz toga se vidi da se za Skerlića samo čulo, a da se zapravo malo zna o njemu. U tim biografskim dezinformacijama najomiljenija je da je Skerlićev otac Miloš, „buntovni Šumadinac“, bio šeširdžija i držao radnju u centru Beograda. Ona dolazi iz karađorđevićevsko-radikalske propagande, jer je otac Miloš bio prijatelj i sa kraljem Petrom i sa Pašićem. Tačno je samo to da je posle smrti Miloševe supruge, kada je on sam pokušao da drži radnju – sve propalo. Celi biznis, u koji se Skerlićev otac nije mešao, pokrenula je i vodila majka Persida Mirković, Srpkinja iz austrougarske Pešte. Sve su stekli zahvaljujući njenom znanju, njenim veštinama, preduzimljivosti i danonoćnom radu, a Miloš se po vasceli dan šepurio i šarmirao okolinu avanturističkim pričama. Patrijarhalno mistifikovanje muškarca i prenebregavanje žene i njene uloge u porodici i društvu, u ovom slučaju, rezultiralo je opetovanim debelim lažima.

Skerlićevi govori u skupštini su izveštaji o promašenosti jednog društva.

Skerlić je govorio o političkom kriminalu, o zloupotrebama institucija i naroda, o nasilju, o izdaji narodnih interesa, o besmislenim ratovima. Pokušavao je da javnost podigne na noge protiv kulta ličnosti koji je Nikola Pašić izgradio poput paukove mreže.

U bankokratiji Skerlić je otkrio političke demone: prodro je u srce tame ondašnjeg društva, u odnos politike i novca. Partokratija se, tobože, borila protiv austrougarske kolonizacije, a zapravo je sama kolonizovala Srbiju. Od poklonjenog suvereniteta na Berlinskom kongresu napravila je svoju tvrđavu. Branila je suverenitet jedne male ostrvljene grupe da radi šta hoće, ne poštujući ni sopstvene ni međunarodne zakone, a na svoju korist i umišljenije. I suverenitet naroda i države su uzurpirali, a na kraju su mnogima ratnom politikom satri i suverene živote.

U stenogramima preda mnom je sudar Skerlića i Pašića, dve suprotstavljene koncepcije razvoja srpskog društva.

Zvuči paradoksalno, ali pored sve svoje slave, Jovan Skerlić je u srpskom društvu, od vremena kada je živeo pa do danas – ostao odbačen. Njegova slava je prazna slava, kao što pokazuju glupi stereotipi i fraze kojima se pune njegove biografije. Ništa od onoga za šta se zalagao nije prihvaćeno, niti je iko pokušao da to ostvari, a prošlo je više od sto godina od njegovog istrajnog i gotovo samoubilačkog angažmana u najvišoj instituciji države. Istoričar Slavenko Terzić je primetio još pre četrdeset godina da istoričari zaobilaze politički lik i delo Skerlića, a najviše njegove govore u skupštini 1912–1914. godine. Skerlić je i mrtav za svaku partokratiju subverzivan, radioaktivan za hajdučki i čobansko-nomadski mentalitet na vlasti. Vodeći ljudi pojedinih stranaka, a pre svega Pašić, koncentrisali su veliku političku i ekonomsku moć u svojim rukama. Skerlić je to beskompromisno otkrio, javno je progovorio ko su i kakvim se metodama služe i tražio je da budu razvlašćeni. U toj privilegovanoj grupi bile su i istaknute ličnosti iz njegove sopstvene stranke. Mnogi istoričari, stranački ideolozi i pesnici uporno period od ubistava 29. maja 1903. do 1914. nazivaju „zlatnim dobom“. Skerlić, naprotiv, ukazuje da je to doba bilo ispunjeno dubokom političkom, ekonomskom, kulturnom i moralnom krizom i da je njime vladala furija nihilizma. Zato se on isključivo hvali kao „književni istoričar“, a kao političar prećutkuje, njegovi skupštinski govori se uopštavaju kao govori o „bankokratiji“, i potpuna je izmišljotina, a nalazi se gotovo u svim biografijama, da je kritikovao banke „jer svojim zelenaškim kamata bezdušno iscrpljuju narod“. Ovo je podmetnuta rečenica da bi se sakrila i zaštitila prava meta njegovog napada. Nije napadao banke, već Pašića, vodeće političare i njihovu korupciju, to visoko društvo koje je stavljeno u „naše“ svete knjige i koje je tobože stvorilo „zlatno doba“, a banke je branio upravo od halapljivosti tog „visokog društva“, jer se bez banaka, kako je naglašavao, „ne može zamisliti moderni privredni život“.

Skerlić se za poslanika kandidovao 1. aprila 1912. na čelu samostalne radikalne liste u kragujevačkom okrugu, odakle je njegova porodica vodila poreklo, iz sela Lipovca između Topole i Aranđelovca. Skerlić je u kampanji išao od sela do sela, i do onih najzabačenijih. Sa zboru na zbor nosili su ga birači na rukama, oduševljeni njegovim govorništvom. Od devet izabranih poslanika u kragujevačkom okrugu, među kojima je bio i Stojan Novaković, Skerlić je bio jedini izabrani sa liste Samostalne radikalne stranke. U skupštini je odmah nastupio kao poslanik naroda koji ga je izabrao, a ne kao član stranke kojoj je pripadao. Nije dopustio da bude marioneta vodećih ljudi svoje stranke, stavio je i njih pred sud narodnog poslanika kao i sve druge. Bio je to poduhvat koji je šokirao političku javnost, a koji ni danas ne bi bio zamisliv, niti moguć. Mandat u Narodnoj skupštini primio je kao ozbiljnu državnu dužnost i obavezu da se bavi suštinskim egzistencijalnim problemima i naroda i države. Distancirao se od prakse poslanika da se u skupštinskim klupama bavi ličnim razračunavanjima, jeftinom stranačkom propagandom, sitnim kalkulacijama, niti je hteo da bude deo glasačke mašine za legalizaciju poslova stranačkih vođa.

Skerlić je iznenada umro, Pašić je uznesen u legendu.

Skerlić je umro u trideset sedmoj godini života, a već je deset godina bio slavan širom Balkana. Obrazovan, *self-made man*, kako ga je predstavila supruga Klara, a sa ostvarenim velikim delom, ulagao je ogromnu energiju da se Srbija i Balkan modernizuju, predstavljao je veliku nadu. Pašić je do svoje trideset sedme godine bio gotovo nepoznat i tek je u tim godinama počeo političku karijeru, stvarajući stranku koja je izazivala niz političkih potresa i preduzimala akcije da se zaustavi modernizacija zemlje. Skerlić je bio orijentisan ka Zapadnoj Evropi, Pašić ka Rusiji.

Skerlić je Prometej, verovatno jedina ličnost u modernoj srpskoj istoriji koja se može uporediti sa ovim mitskim junakom. Pokušao je Srbima da donese vatru, ne bi li osvetlili svoju pećinu. Čedo sunca, kako ga je nazvala njegova supruga Klara.

Skerlić je verovatno jedini političar u Srbiji koji je ušao u politiku, a da od nje nije napravio svoj zanat, izvor profita i sredstvo i medij korupcionaške sprege. On je smatrao da je politička aktivnost „briga o javnom dobru“ u kojoj se moraju poštovati određena moralna načela.

Posle Prvog svetskog rata, u već odmaklom 20. veku, Srbiju je nastavila da vodi Pašićeva generacija sazrela sredinom 19. veka. Mladi s početka 20. veka izginuli su u balkanskim ratovima i u Prvom svetskom ratu. Umesto mladog Skerlića i Tucovića, Pašić je u vlast uveo mladog Stojadinovića, potomka jednog od vodećih radikala, koji je bio antipod Skerliću i Tucoviću i vrlo snalažljiv u mreži korupcije koja je trajala do početka sledećeg rata. I kao što je Pašić u svojoj mladosti uspostavio čvrste veze sa ruskim nacionalsocijalistima, tako se i Stojadinović povezoao sa nacionalsocijalistima, ali ovog puta nemačkim. Obrt je bio neverovatan: od Pašićevog savezništva sa ruskim imperijalizmom protiv nemačkog, do savezništva sa nemačkim imperijalizmom protiv sovjetskog. I sve to u režiji i pod vođstvom Radikalne stranke. Nije se to dogodilo slučajno. Radikalna stranka je, kako je to primetio Skerlić, izgubila kompas i svoj inicijalni identitet čim je došla na vlast. Za sobom je vukla celi narod. Njenim „inatima i apetitima“ jedino se Skerlić suprotstavio.